

BODİN ÖĞRETİSİ ÜZERİNDEN SAĞLIKLI NÜFUS ARTIŞI TEŞVİKİ VE CUMHURİYET'İN İLK YILLARI

HEALTHY POPULATION INCREASE AND FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: LOOKING FROM THE BODIN DOCTRINE

Elif GÜRDAL

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Isparta

Cite this article as: Gürdal E. Healthy Population Increase And First Years Of The Republic: Looking From The Bodin Doctrine . Med J SDU 2020; (ozelsayı-1):7-15.

Öz

Bu çalışma, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye nüfus artış politikalarını Jean Bodin'in nüfus ile gücü ilintileyen yaklaşımı üzerinden değerlendirmektedir. Ekonomik olarak ve nüfus bakımından yetersiz olan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını dünyaya kabul ettirmesi gerekmektedir. Nüfusun kapasitesinin yeterli orana erişmesi ve devletin kamu hizmetini etkili yapabilmesi halkın devlete sadakati ve devletin uluslararası anlamda egemenliği ile ilgilidir.

Bu bakımdan güç olgusu, nüfus ile elde edilen maddi ve manevi kazanımlar olduğundan, bu güce erişmek için sağlık politikalarında ve nüfus artış teşvikinde belirli politikalar öne çıkmaktadır. Kısaca çalışmada, nüfus artış politikasının başarılı etkisinin uluslararası ilişkiler açısından güç yaklaşımı üzerinden irdelenmesi ele alınmıştır.

Bu çalışma, kavramsal bir olgunun dönem analizi üzerinden yorumlanmasına dayalı bir değerlendirmedir. Dolayısıyla, teorik çerçeve 16.yüzyıl Bodin öğretisi güç anlayışı ve Milli Mücadele sonrası Türkiye üzerine oturtulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bodin öğretisi, nüfus artış politikaları, milli mücadele, güç, sağlık politikası

Abstract

This study evaluates of Turkey's population growth policy in the first years of the Republic according to Jean Bodin's power and population approach. The new Turkish Republic which was economically and demographically weak wanted the world to accept Turkey's complete independent and sovereign existence. The capacity of the population to reach a sufficient ratio and the state's ability to make public services effective are related to the loyalty of the public to the state and the international sovereignty of the state.

In this regard, since the fact of power is material and moral gains with the population, certain policies come to the fore in health policies and population growth incentives to achieve this power. Briefly, the study examines the successful effect of population growth policy on the power approach in terms of international relations.

This study is an evaluation based on the interpretation of a conceptual phenomenon through period analysis. On account of, the theoretical framework of the study contains 16th century Bodin teachings and understanding of his power approach to analyze the period after the National Movement of Turkey.

Keywords: Bodin doctrine, population growth policies, National Movement, power, health policy.

İletişim kurulacak yazar/Corresponding author: elfgurdal@gmail.com

Müracaat tarihi/Application Date: 03.03.2020 • Kabul tarihi/Accepted Date: 27.07.2020

ORCID IDs of the authors: E.G. 0000-0001-5110-6524

Giriş

16. yüzyılda yaşamış olan Jean Bodin, egemenlik kavramını kavramsal olarak ilk inceleyen ve bunu devlet yönetimi üzerinden ele alan Fransız asıllı düşünürdür. Siyaset felsefesi ve hukuk üzerine çalışmalar yapmıştır. Devletin görevleri, yetkileri ve güç ilişkileri üzerinden toplumsal yaşamı irdelemiştir. Bodin, güç olgusunu bir devletin süreklilik halindeki egemenliğinin mutlak otoritesi olarak görmektedir (1). Güç olgusunun bileşenleri içerisinde öne çıkan ise o devletin nüfustur (2). Bu görüşe benzer şekilde, Cumhuriyet'in ilk yılları iktisat alanında öğretim üyeliği yapan Hamit Sadi'nin deyişiyle de, devletin hakiki sermayesi nüfustur (3). Bu açıdan devletin bu sermayeye sahip olması için bazı koşulları sağlaması gerekmektedir. Bodin'e göre devletin halka yönelik görevlerini yapmadığında halkın devlete olan boyun eğme durumu bir borç olmaktan çıkar ve halk devlete itaat etmek zorunda kalmaz. Bunlar sağlık hizmeti ve güvenlik gibi devlet görevleridir. Sağlık hizmeti ve nüfus artışı, bir güç etkeni olarak görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus ve ekonomik olarak zayıf olan Türkiye yeni düzenlemeler ile tam bağımsız ve egemen gücünü uluslararası anlamda dünyaya göstermek zorundaydı. Kaldı ki, Osmanlı Devleti'nin çöküş sebeplerinden en önemlilerinden biri savaşlardan dolayı nüfus olarak azalmaya başlamasıydı. Dolayısıyla ciddi kayıpların ardından ekonomik olarak toparlanmak için ve askeri-siyasi açıdan kaynak elde edebilmek için nüfus artışını teşvik eden politikalar gerekliydi (4). Mustafa Kemal Atatürk de keza nüfus konusundan aynı şekilde düşünmekteydi (5). Hastalıklardan ve muharebelerden dolayı eksilen nüfusu bir takım düzenlemelerle yeniden arttırmak ve güce kavuşmak gerektiğini öngörmekteydi (6). Elbette ki bunun için halkın yönlendirilmesi ve sağlık alanından yapılandırılmaların yapılması gerekliydi. Bu geçiş süreci, Bodin'in egemenlik kavramına nüfus ve güç ilişkisinden bakışı üzerinden dönemin imkanları da dikkate alınarak ele alınabilir.

Nüfusun artırılması ve devletin bu nüfusa hizmet sağlayabilmesi halkın devlete boyun eğmesinin sebebidir. Zira Bodin felsefesine göre, devletin yönetim gücünü elinde barındıran otorite, itaati de kendine bağlıdır. Bunun için de devlet kendine tabi olanları komuta etmeli, zayıfları savunmalı, herkese adalet sağlamalıdır (2). Sağlık hizmetleri de bu görevler arasında sayılmalıdır. Bireyin sağlık hizmetlerinden yararlanamaması, yaşamsal gereçlerinin sağlanamamasına ve sistemi sorgulamasına sebebiyet verecektir. Bu durumu da Bodin, "iktidarda olan (prens) başarısız olursa kendisini aşağılanabilir kılar ve isyana teşvik etmiş olur" diyerek

yorumlamaktadır (2). Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin sağlanamaması istikrarı bozabilir, devletin bekası söz konusu olduğundan toplum içindeki huzurun etkilenmesine neden olabilir.

Türkiye'nin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında toparlanarak kamu hizmeti vermesi sıkıntılı bir süreç olmasına rağmen nispeten başarılı bir sağlık politikası benimsediği söylenebilir. Dönemin koşulları düşünüldüğünde bakanlık düzeyinde sağlık hizmetlerinin kurumsallaştırılması sağlık alanına verilen önceliği göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı 2 Mayıs 1920 tarihinde 3 sayılı Kanun ile kurulmuştur (7). Bakanlığın sağlık politikalarında birinci dönemi savaş yaralarının ve olumsuz sağlık koşullarının giderilmesine yönelik korumacı bir yaklaşımda olmuştur. İlerleyen süreçte tedavi edici gelişmelere başlanmıştır (5).

Yeni kurulmuş bir devletin önceliği egemenliğini tam ve bağımsız olarak dünyaya duyurmaktır ve bunun için devletin güce ihtiyacı vardır. Bu açıdan Bodin, devletin güç kaynağını nüfusa bağlamıştır. Buna benzer şekilde Atatürk de üretken bir toplum için nüfus planlaması ve sağlık koşullarının düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk yıllarında bu yönde kanuni düzenlemeler ve farklı sağlık politikaları oluşturmuştur.

Bodin Öğretisi Üzerine

Jean Bodin, savaş dönemleri ardından sağlam ve istikrarlı hükümet gerekliliğine yönelik hukuksal çalışmalar kaleme almıştır (8). Bodin'in de yaşamış olduğu 16. yüzyıl feodal yapıların çözülmesi ve ulus devlet anlayışının belirmesi; devlet ve egemenlik ilişkileri bakımından önemli bir yüzyıldır (9). Uluslararası ilişkilere kaynak olacak en önemli katkıları arasından devlet teorisi, egemenlik kavramının teorik yorumlanması, devletin bileşenleri, yönetim tipleri ve güç yorumlaması olmuştur. Bu öğretilerini ise 16. yüzyılda kaleme almış olduğu Devlet (Cumhuriyet) Üzerine Altı Kitap'ta aktarmıştır (2).

Devlet (Cumhuriyet) Üzerine Altı Kitap (1962) (Les six livres de la Republique, 1576) eserinde yer alan kitap başlıkları aşağıdaki gibidir:

- I. Düzenli Devletin Sonu
- II. Farklı Devlet Türleri Hakkında
- III. Meclis
- IV. Devletlerin Yükselişi ve Yıkılışı
- V. Devletin Türünün İnsanların Çeşitli Durumlarına Göre Uyarlanmasında
- Gözlemlenecek Düzen ve Emirleri Belirleme Araçları
- VI. Nüfus Sayımı ve Sıkı Denetim

Başlıklardan da görüldüğü üzere Bodin, yönetim üzerine geniş bir değerlendirme yapmıştır. Ancak burada dikkat çeken son başlıktır. Bu önem, mutlak monarşi, aristokrasi veya demokrasi gibi yönetim biçimlerinin hepsinde nüfusun etki eden bir öncelikte olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanmaktadır. Bodin, nüfus sayımını devletin güç, yönetim ve iktidar ilişkisinden yola çıkarak egemen olanın sahip olması gereken veriler olarak yorumlamıştır. Nüfusun sayısı, yapısı ve devlet yönetimi tarafından değerlendirilmesi egemen olanın bilmesi gereken güç unsurları arasındadır.

Bodin, nüfusun sınırlandırılmayıp artışının desteklenmesini hem bir güç olarak görmüş hem de artan nüfusun kaynak ihtiyacı olacağından devleti yayılmacılığa iteceğini dile getirmiştir. Yani Bodin, demografik büyümeden dolayı devletlerin alana ve kaynağa ihtiyacı olacağını, bunun da bölgesel genişlemeciliğe meylettireceğini ve gücün de artışa sebep olacağını savunmaktadır (10).

Devlet Teorisine göre önceki düşünürlerin yapmış olduğu öneri ve analizlerin aksine Bodin tek bir mutlak yönetimi öngörmektedir. Ona göre mutlak monarşi ile düzen, güvenlik ve birlik sağlanacaktır. Kendinden önce karma yönetim tiplerini savunanlara karşı Fransa üzerinden örnek vererek Fransa birliğinin güçlü bir kral yönetimi ile sağlanacağını düşünmektedir (11). Elbetteki bu mutlak monarşi; adalet, empati, anlayış, öngörü ve keyfi bencil kararların alınmadığı iktidara yakışır bir yönetim tarzına yapılan atıftır. Mutlak monarşi, doğru kararlar alarak halkına eziyet etmeden iktidarını sürdürmelidir. Böylece, örneğin sağlık kontrol ve hizmeti gibi görevlerini yerine getirirse kendine karşı itaati de sağlamış olacaktır (12).

Bodin; iktidar, güç ve egemenlik üzerine yapmış olduğu yorumlarda devlet yönetim biçimlerine de yer vermektedir (13). Tüm insanların hükmü olarak demokrasi, bir kaç kişinin hükmü olarak aristokrasi ve tek kişinin hükmü monarşi olarak üçe ayırmaktadır (2). Monarşi tiplerini de kendi arasında üçe ayırmıştır: kendisinin de savuduğu mutlak monarşi, zorba olmayıp adaletli olan senyörlük monarşisi ve zorbalığı, bencil kararları ile boy gösteren tiranlık monarşisi (2). Senyörlük monarşisine Osmanlı Devletini örnek göstermiştir (14). Roma İmparatorluğu'nun ilk dönemlerini ise aristokrasiyi benimsemiş bir hükümet yapısı olan demokratik bir devlet olarak örnek göstermiştir (15).

Bodin'in zamanının siyaset bilimine en önemli katkısı egemenlik tanımıdır. Bodin çalışmalarında; egemenlik, hükümet, devlet gibi kavramların ayrımlarını yapmıştır (16). Düşünüğe göre egemenlik, devletin mutlak ve sürekli gücüdür (17). Bodin nüfusu bir güç olarak

görürken nüfusun yapısı da devlet-egemenlik anlayışında önemlidir. Nüfusta; aile yapısı, evlilik, sağlık, kadın-erkek oranları bilgilerini egemen olan bilmek zorundadır. Bu devletin nereye ne kadar destek vereceğini etkilemektedir. Nüfusun sağlık yapısı ve gelir dağılımı açısından sayısal bilgisi; kaç kişinin asker olacağı, kaç kişinin üretim sektöründe çalışacağı, kaç kişinin kamu sektöründe çalışacağını göstermektedir. Bu bakımdan nüfus ve onun verimli yapısı sağlığa dayanmakta ve üretken nüfus ekonomik ve askeri gücü getirmektedir. Nüfus sayımı ve demografik yapı bilgisi devlete yük olan parazitleri kaldırır ve güçlü toplumsal yapıyı oluşturur (2). Devletin sağlık hizmeti ve halkın güvenliği gibi görevlerini yapmadığında halkın devlete itaat sorumluluğu kalmamaktadır ve bu da güç, egemenlik ve nüfus arasındaki bağı ortaya koymaktadır.

Bodin, Devlet (Cumhuriyet) Üzerine Altı Kitap eserini yazarken ilk olarak aile kavramına değinmiştir. Ona göre aile, bir grup insandan ve onların itaat etmesi gereken aile reisinden oluşur. Bu reis, aile için öncelik sıralamasını yapmasıyla düzeni sağlayabilir. Bodin'e göre birçok ailenin egemen bir güç ile ortak çıkarlarından yönetilmesi aslında devletin tanımıdır (2). Bodin, devlet kavramının ikinci tanımında aileye tekrar atıfta bulunur ve aileyi devletin hem kökeni hem de temeli olarak görür (18). Dolayısıyla, güçlü bir nüfusun kökeni iyi bir aile düzenine bağlıdır ve bu da devletin yansımasıdır. Ailenin yapısal düzeni, devletin egemenliği ile benzetilir. Ayrıca Bodin, devleti sağlıklı bir vücuda benzeterek nasıl ki beden tüm parçaları iyi işlediğinde insan kendini iyi hissederse, aynı şekilde aile yapısı iyi nüfuslarda da devlet iyi olmaktadır (2).

Bodin, nüfus artışının sınırlandırılmasını reddeder (12). Ona göre, nüfus fazlalığı problem oluşturmaz (8). Bu bakımdan genel Bodin öğretisi iyi ailelerin artan nüfusu özellikle savaş sonrası dönemlerde devlet adına güç olduğuna dairdir. Buradan yapılan çıkarım ile Milli Mücadele gibi topyekün mücadele edilen savaşlar silsilesinden sonra yeni kurulan genç Cumhuriyet bu teorik yaklaşımın gösterdiği gibi nüfus artışının güç edinimi adına öncelikli olduğunun farkında olmuştur.

Değerlendirmeler

Muharebelere dolaylı azalan nüfus, Osmanlıyı çöküşe götüren etkenlerdendir. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yılları nüfus ve ekonomik olarak zayıf Türkiye'ye yeni düzenlemeler ile egemenliğini önce kendi bölgesinde, ardından uluslararası alanda dünyaya göstermek mecburiyetindeydi. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türk toplumunda sağlık alanında önemli dönüşümler ve yenilikler yaşanmıştır.

Bu geçiş sürecinde, Atatürk'ün de savunmuş olduğu sağlık politikaları etkili olmuştur. Atatürk, halka sağlık hizmeti götürmenin devletin görevleri arasında olduğunu belirtmiştir ve savaş ile hastalık dolayısıyla eksilen nüfusu toplumsal dönüşümle kuvvetlendirmek gerektiğini düşünmüştür (19). Bu da Bodin güç yaklaşımına örnek bir söylemdir.

1920'li yılların başında, savaş nedeniyle yer değiştirmiş, demografik olarak dengesizleşen yaklaşık 10 milyon civarındaki nüfus yeniden düzenlenmeye ve zayıf ekonomik yapı programlanmaya başlanmıştır. 1920'de Sağlık Bakanlığı kurulmuş ve ilk bakan Dr. Adnan Adıvar olmuştur. Bir sonraki bakan Dr. Refik Saydam'ın bu alandaki katkıları da oldukça etkili olmuştur. Saydam'ın çalışmaları ile 1921 ve 1937 yılları arasında sağlık hizmetinin Türkiye'de kurumsallaşmasının temeli atılmıştır (5).

Savaş sonrası nüfus artışının öncelikli politika olması ve Cumhuriyet ilanından önce Sağlık Bakanlığının kurulması, sağlıklı demografik dengenin devlet gücü bakımından önemli görüldüğünü göstermektedir. Bu bakımından Türkiye, öncü ülkelerden olmuştur (20). Bu durum sağlık, nüfus ve güç ilişkileri bakımından yeni kurulan bir ülke için doğru önceliklerdendir. Ayrıca, Cumhuriyet'in ilk yılları yeni yönetime halkın adaptasyonu bakımından endişe verici bir süreç olmuştur. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk 10 yıl sağlık hizmetlerinin kurumsallaşması ile geçmiş, bu bakımdan da egemen devlete, görevini yerine getirdiği için itaat edilmesinin yolunu açmıştır.

Türk hükümeti, nüfus artışını teşvik etmiş ve var olan nüfusun sağlığını korumayı hedeflemiştir. Örneğin, nüfus sağlığını korumaya yönelik sıtma salgını için 1926, 1945, 1946 ve 1960 yıllarında çıkarılan sıtma yasaları hukuksal önlemlerin yapılmasıyla devletin hukuksal düzenleme görevini yerine getirmesi açısından değerlendirilebilir (21, 22, 23, 24). Ayrıca yine sağlık hizmetine katkı bakımından sağlık sektörünün çekici olması ve kaliteli hizmet için hekim maaşları Cumhuriyet'in ilk yılları yüksek tutulmuştur (5).

Cumhuriyet dönemi sağlık ve nüfus artış politikaları sıralanacak olursa bekarlık vergisi (6), yol vergi muafiyeti (25,26), Umumî Hıfzıssıhha Kanunu (örn: gebeliği önleyici yöntemlerin ithali, üretilmesi, kullanılması ve kullanılmasının teşvik edilmesi yasaklanması) (27), yurtdışından Türklerin ülkeye getirilmesi (6), ölümleri azaltmak için sıtma ile mücadele kurumları kurulması (28), spesifik gümrük vergilendirmesine geçerek mikrop ve salgın hastalıklara karşı korunma, akyon ve zehirli maddelerin kullanımını önleme, alkollü içkilerin yurda girişini engelleme (29) gibi kanunların öne çık-

tığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşunda Türkiye, geniş topraklar üzerinde yer almasına rağmen coğrafyaya oranla nüfus oldukça az kalmıştır. Dolayısıyla devletin askeri ve ekonomik güç sağlayabilmesi için hem güvenlik hem de üretim adına yine nüfusa ihtiyacı olmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yılları Hatay dahil 780 043 metre karelik alana (30) düşen 13 milyonluk nüfus (31) uluslararası ilişkilerde maddi güç kapasiteleri açısından yetersiz bir orandır. Jean Bodin'in 16. yüzyıldaki bu öngörüsü ise benzer şekilde bölgesel genişleme veya coğrafi genişlikle demografik büyüme zıt yönlerde ise bunun önemli bir durum olduğuna yöneliktir. Yani, geniş toprakların az nüfuslu yapısı tehdit unsurudur (10). Nüfus artış politikaları doğru süreç olarak ele alınsa da dönemin koşulları ve uluslararası sorunlar yüzünden bu artış istenen seviyeye ancak 1960'larda gelmiştir (32).

Cumhuriyet'in ilk 10 yılında doğum oranında artış gerçekleşmiştir. Ancak Cumhuriyet'in bu ilk 10 yılında yıllık nüfus artış oranının yaklaşık %2'ye bile erişemesindeki en önemli sebep, doğum oranının yüksek olmasına karşın bebek ölümlerinin de yüksek olmasıydı (33). Bu maksatla da modern ulus devletlerde nüfus artışı teşvik edilirken gerçek anlamda artış için ebeveynlerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için eğitime de önem verilmiştir. Bu çabalar arasında 1921'de oluşturulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çocuk sağlığı ve nüfus artışı adına verdiği eğitimler öne çıkmaktadır. Bunun için dergi yayınları yapılmıştır. Örneğin; Çocuk Mecmuası, Ana Mecmuası, Çocuk, Çocuk ve Yuva, Gürbüz Türk Çocuğu, Türk Kadını, Çocuk Haftası bu dergilerdendir (34).

Gürbüz Türk Çocuğu dergisi 1926 ile 1935 yılları arasında yayımlanmıştır. Yayınlarını yaparken hem sağlık ve gıda yardımı sağlanmış hem de annelere bebek bakımı ve çocuk yetiştirme gibi eğitimler verilmiştir. Bunun için doğum oranlarının artmasına rağmen nüfus artışının istenen oranda olmamasının çocuk ölümlerinden kaynaklandığı aktararak halka uyarılarda bulunulmuştur. Örneğin Gürbüz Türk Çocuğu dergisinde "Millî Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir", "Nüfus-u Umumide Çocuk Nüfusu"; Çocuk Haftası dergisinde "Çocuk Vefiyatıyla Nasıl Mücadele Olunur?" şeklinde makale başlıkları yer almıştır (35).

Tahsin Demiray tarafından yayımlanan Çocuk Haftası dergisi 1943 ile 1950 yılları arasında yayımlanmış ve 375 sayıdan oluşmaktadır. Son sayısını 1942'de yapan Yavrutürk dergisi ise yine Demiray'ın sahibi olduğu bir diğer dergidir ve Çocuk Haftası dergisinin önceki versiyonudur. Ayrıca harf inkılabı sonrası eğitimli ve okuma-yazma oranı yüksek bir nüfus oluşturmak için

devlet tarafından desteklenmiş çocuk dergileri de vardır. Çocuk Sesi dergisi bunlardandır ve 1928 ile 1933 yılları arası yayım yapmıştır (36).

Kızılayın (Hilal-i Ahmer Cemiyetinin), sağlık ve nüfus konusunda yapmış olduğu yayınlar da halkın eğitimi ve bilinçlendirilmesi adına önemlidir. 1868'de kurulan Kızılayın dergi yayın hayatı Osmanlı (Türkiye) Hilâl-i Ahmer Mecmuası adı ile Eylül 1921'de başlamış ve 15 günde bir yayımlanmaya devam etmiştir (37). Derginin güncel ismi 1868'dir (38).

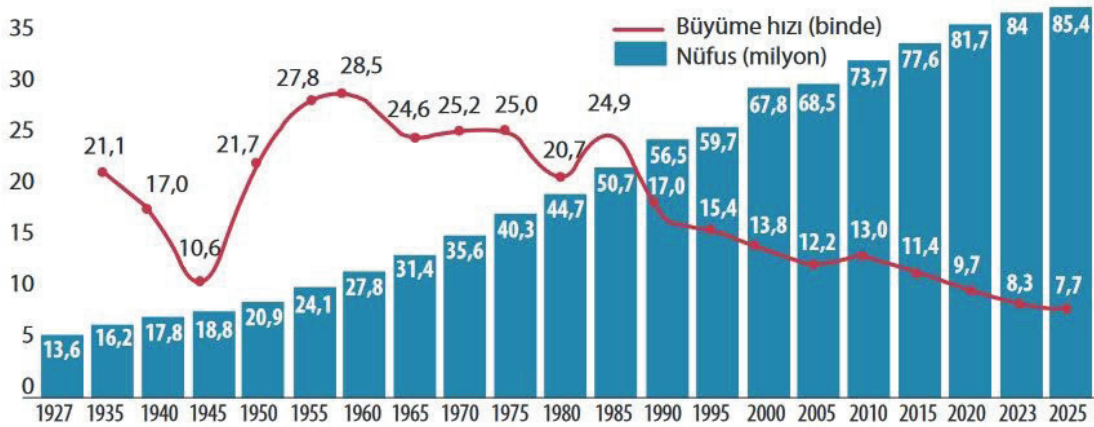
Nüfus artışı kademeli sağlanmak zorunda olduğundan en azından toplumun sağlıklı bir aile yapısına sahip olması devletin gücü adına yine önemlidir. Çünkü bu durum, hem nüfus artışına zemin hazırlayacak hem de Bodin'in savunduğu gibi disipline edilmiş eğitilmiş aileler disipline edilmiş çocukları, bu da devlete sadakati doğuracaktır. Zira Bodin, devlet ve aile arasında oldukça detaylı bağlantılar kurmuştur (12).

Bodin'in devlet teorisinde onu diğer düşünürlerden ayıran özellik egemenliğin sürekli olması yaklaşımındaki tezleri ve adalete yaptığı vurgudur. Örneğin, sık sık fikirlerini çürütmeye çalıştığı Machiavelli'nin, iktidarın gerekirse ahlak dışı, zorbacı tavırlara konumu gereği başvurabileceğini savunup, bunu iktidarın seçmek zorunda olduğu bir durum olarak göstermesi (12) Bodin tarafından egemenliğin sürekliliğini sağlamada olumsuz bir uygulamadır. Osmanlı Devlet adamlarını da örnek olarak göstermesinden anlaşılacağı üzere Bodin, monarşiyi savunabilir (1) ancak adalet ve güç açısından iktidarın görevlerini hakkaniyetle yerine getirmesi ve ailelere, halka iyi davranması gerektiğini de savunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti de halkçılık ilkesi bu temeldedir. M. Kemal bu hususta şu cümleleri kullanmıştır: "Halkçılık, toplum düzenini çalışmaya,

hukuka dayandırmak isteyen bir toplum sistemidir. Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan oluşmuş değil, fakat kişisel ve sosyal hayat için işbölümü itibarıyla çeşitli mesleklere ayrılmış bir toplum olarak görmek esas prensiplerimizdendir." (39).

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Şekil-1.'de de görüldüğü üzere 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımında nüfus 13 milyon 600 bine yakındır. 1935 yılında ise nüfus 16.158.018 olmuştur. 1927-1935 yılları arasında %19.6'lık artış hızına sahip ülkemizde, bu dönemlerde nüfus artışına göçlerin de etkisi olmuştur (40, 30). Çünkü kırmızı ile gösterilen çizelgede nüfus büyüme hızı düşüş yönünde seyretmiş ancak nüfus artmıştır. Bu da göçlere ve kayıt dışı olan nüfusun kayda geçirilmesi nedenlerine bağlanmaktadır. 1940 ile 1946 yılları arasında ise yine görüldüğü gibi büyüme hızı 2000'li yıllara kadar Cumhuriyet tarihinin en düşük büyüme hızını yaşamıştır. Bu yıllarda Türkiye çalışan nüfusunun büyük bölümü askere alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle savunmaya yapılan harcama ve silah altında tutulan çalışan nüfus bir tezatlığı göstermektedir. Harcama artarken üretim azalmıştır ve Türkiye için ekonomide bir gelişme kaydedilememiştir (41). Bu da göstermektedir ki üretim için nüfus ne kadar önemliyse bir devletin dış politikasında güvenlik de nüfusa bağlıdır. Zaten Bodin'in savunduğu nokta budur. Ona göre nüfus siyasetin ayrılmaz bir parçasıdır (42).

Nüfus artış politikaları uzun vadeli dönüşler olarak görülmelidir. Bu açıdan devlet politikaları doğru olsa da bunun Cumhuriyet'in ilk yıllarına yansıma hızı yavaştır. Nüfusun, üretim ve güvenlik güç kaynağı olarak görülmesi Cumhuriyet'in ilk yıllarında güvenlik endişesi olan genç Türkiye için nüfusun savunmaya yönelik kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Bu gibi kriz anları

Şekil 1
Yıllara göre Türkiye nüfus değişimi

Türkiye'nin tek vücut halinde güçlü olmasını gerektirmektedir. Zira, devlet nüfustan yararlanırken onun bütüncül yapısından da güç elde etmektedir. Bodin bu durumu en tehlikeli korku bölünmüşlüktür diyerek yorumlamaktadır (42). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk toplumunun sosyal birlikteliği devlet politikaları ile de desteklenerek sağlanmıştır. Örneğin, Türkçülük ilkesinin savunulması Türkiye'nin devlet politikalarında nispeten etkili olmuştur.

Nüfusun yabancı halklardan oluşmasını da tehlike olarak gören Bodin, yabancıların politik gücü ele geçirmesini devlete yönelik bir tehdit olarak görmektedir (42). Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise aksine sınır dışında kalan Türklerin ülkeye getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'ye göç eden Türklerle tarım için topraklar ve ticarete imtiyazlar verilmiştir (40). Bu da devletin nüfus gücüne dair pozitif katkılardır.

Cumhuriyet'in ilk yılları alınacak kararlar devletin bekaşı için ilk adımlar olacağından önemlidir. Bu bakımdan nüfus sayımı ve kontrolü devletin hangi alanlara yatırım yapması gerektiğine dair veriler vermektedir. Bodin'in nüfus sayımının devletin güç unsurları açısından görmesindeki sebep de budur. Bodin'e göre, nüfus sayımının yapılmasıyla çalışan nüfus ile çalışmayıp çalışan nüfustan faydalanan kesimler ayırt edilir. Nüfus sayımlarının çalışmayan bu kesimlerin devlete olan yükünden arındırılmasına faydalı olduğunu düşünmüştür. Bunu da bal arısı ile eşek arısı benzetmesiyle kitabında aktarmıştır (42). Türkiye için de nüfus sayımı cinsiyet ve yaş kategorilerine göre politikaların şekillenmesinde kaynak bilgiler olmuştur. Savunma için ne kadar kaynak, işçi sınıfı için ne kadar nüfus, vergi geliri gibi veriler böylelikle elde edilmektedir. Bekarların tespit edilip nüfus artışı için evliliğe yönlendirilmesi, evlilik yaşında alt sınırın değiştirilmesi gibi uygulamalar demografik verilerin sonucunda alınan kararlardır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus artışının teşvik edilmesinde başka bir etken ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mussolini ve Hitler'in kendi ülkelerinde nüfus artışına yönelik pronalist politika benimsemiş olmalarıdır. Avrupa'da tehdit haline gelen faşist hareketlere ve savaş endişesine karşın korumacı bir önlem olarak Türkiye de nüfusunu hızla arttırmalı ve Osmanlı'dan kalan zayıf nüfusu yenilemeliydi.

Tüm bu teşvikler sonucunda uygulanan nüfus artış politikasındaki başarı sonuçlarını 1960'larda göstermiş, 1955'e kadar nüfusun 24 milyona erişerek yaklaşık iki katına çıkması, toplam doğurganlık hızında kadın başına 1923'e oranla 5.5 doğumdan 7,0'a bir artış

yaşanmıştır. 1927-1940 arası dönemde kaba doğum hızı binde 40-45 olmuş bu da doğal nüfus artışına binde 25-30 arası yükseliş sağlamıştır (40).

Nüfus, bir devlet için güç kaynağıdır ki Türkiye Cumhuriyeti için ekonomik büyümenin sağlanması da 1960'lara yansıyan nüfus artışı ile paraleldir. Milli gelirden büyüme hızı ile nüfus artışı aynı yıllara denk gelmektedir. Bu bakımdan milli hasıladan ziyade nüfusla bağlantılı kişi başına düşen milli gelire bakmak gerekmektedir. 1923'ten 1938 yılı arasında nüfus artışında beklenen artışın sağlanamamasından dolayı sadece 45 dolardan 88 dolara çıkan kişi başına düşen milli gelir, 1960'da beklenen nüfus artışının sağlanmasıyla 359 dolara çıkmıştır. Milli gelir ise en büyük ilk artışını yine 1960-1970 yılları arasında %92.9 ile yapmıştır (43). Elbette ki bu verileri dönemin koşullarına göre bütüncül değerlendirmek gerekmektedir.

Devlet harcamaları içerisindeki oranı bakımından bakıldığında Cumhuriyet'in ilk yılları nüfus politikalarının önemli bir harcama alanı olarak yer aldığı görülecektir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında savunma harcamasının elzem olması beklenen bir durumdur. Zaten Milli Mücadele dönemi üzerinden çok geçmemiş ve Avrupa'daki gerilimin devam etmesi ile II. Dünya Savaşı'nın yaşanması jeopolitik konumu açısından Türkiye'nin savunma harcamalarında olabildiğince ciddi bir oranı ayırmasını gerektirmiştir. Bu oran 1939 yılında %32.4 iken, 1941'de %44.6'ya çıkarılmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen sağlık harcamalarında sınırlı bir bütçe olmasına rağmen kısıtlamaya gidilmemiştir. Türkiye bu dönem eğitim ve sağıktan ödün vermeyerek eğitim harcama oranını sabit tutmuş, sağlık harcamalarını ise %2.2'ye çıkarmıştır. Buna ek olarak II. Dünya Savaşı krizi atlatıldıktan sonra 1953'e kadar olan dönemde savunma harcamalarında %20'lik pay ile düşüşe geçilmiş eğitimde ise aksine %7.9'lık pay ile artış, sağlık hizmetlerinde de %2.5'lük pay korunmuştur. 1954 ile 1963 döneminde ilk sırada yine savunma harcaması yer alırken, eğitimdeki harcamalar artmaya devam etmiş ve %11'e ulaşmıştır. Sağlık harcama payı da eğitimle beraber tutularak %3.7'ye çıkmıştır. Buradaki en önemli fark nüfus artış politikalarının desteklediği 1960'a kadar olan dönemde savunma harcamalarına oranla önemli payı işgal eden sağlık harcamalarının nüfusta istenen seviyeye erişildikten sonra, 1970'lerde %3.4'e gerilemeye geçmesidir (44).

Ayrıca yapılan bir analize göre savunmaya yapılan %1'lik bir artışın sağlık harcamalarında %1,87'lik bir düşüşe neden olacağı negatif bütçe ilişkisi olduğu savunulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarına bakıldığında böyle bir negatif ilişkinin olmaması başka alanlardan vazgeçilerek savunma ve sağlık politikalarının her

ikisinin de öncelikli hale getirildiğini göstermektedir (45). Bu da nüfus artış politikalarının eğitimle eşgüdümlü olarak 1960'lara kadar önemli bir devlet politikası olduğunu, nüfus artışının sağlandığından sonra sağlık politikalarında harcamalarda kademeli pay düşüşü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu veriler Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sağlık harcamalarının ve nüfus politikalarının devletin büyüme ve güç kapasitesiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Savunma harcamaları bütçe harcamaları sıralamasında ilk sırada yer alması uluslararası ilişkilerin güvenlik anlayışı açısından beklenen bir durumdur ancak diğer eğitim ve nüfus gibi harcamaların sıralamalarındaki önceliğine bakıldığında Soğuk Savaş sonrası dönemde bunun Cumhuriyet'in ilk yıllarında olduğu kadar eşgüdümlü olmadığı görülecektir. Örneğin 1998 ile 2001 yılları arasında savunma harcaması ile sağlık harcaması arasında fark yüksektir. Savunmaya harcanan miktarın ancak ortalama 5'te 1'i sağlık harcaması kadardır. 1998'de savunmanın bütçedeki payı %18.3, sağlık harcamasının payı 4.4'tür (45). Ayrıca, 1960 sonrası savunma harcamasının eskiye oranla artışa geçmesi Türkiye nüfusunun da bu dönemlerde arttığı gözlemlenirse, nüfus ve savunmaya harcama kapasitelerinin bağlantılı olduğu sonucuna varılabilir. 1970'ler boyunca NATO ülkeleri arasında savunma harcaması en çok artan ülke Türkiye olmuştur. Hatta Soğuk Savaş sonrası dünya geneli savunma harcamalarında düşüş olurken bu durum Türkiye'de gerçekleşmemiş, nüfus artışının istenen seviyede olduğu tarihten itibaren savunma harcamaları da nispeten artış yönünde olmuştur (46).

Soğuk Savaş sonrası örneğin İngiltere, savunma harcamalarında düşüşe gitmiştir. Hatta GSYİH açısından 1998'de %2.6'ya oranla, 2002'de %2.4'e düşüş olmuştur. İtalya'da ise %2'den %1.9'a düşüş yansırken Türkiye'de aksine aynı yıllarda %4.4'ten %5'e yansıyan yükselişler olmuştur (45). Dolayısıyla nüfusun istenen seviyede olduğu dönemlerde savunma harcamalarında cömert tercihler yapılabilmektedir.

Yeni kurulan bir devlet ekonomik büyüme ve savunma harcaması arasında bir tercihte bulunmak ya da stratejik bir dengeyi kurmak zorundadır. Güvenlik, yeni kurulan bir devlet için en önemli unsurdur. Dolayısıyla devletin alacağı kararlarda dengeli bir tercih yapıp hem ekonomiyi güçlendirmesi hem de güvenliğini sağlaması gerekmektedir. Devlet diğer kamu hizmetlerinden fedakarlık yapıp savunmasını arttırabilir ya da diplomasi ile bu oranı dengeli tutabilir. Zira aşırı savunma harcaması ekonomik büyümenin önüne geçeceği gibi devletin güce erişmesinde bir sınırlama getirerek paradoks oluşturabilir. Cumhuriyet'in ilk yıl-

larında ise bu dengenin başarılı sağlandığı görülebilir. Türkiye'nin ekonomik toparlanması nüfus ile bağlantılı olduğu gibi bu durum dış politikasında diplomasi gücüyle de bağlantılıdır. Özellikle Soğuk Savaşın en şiddetli dönemlerinde SSCB'nin baskısına direnmek için dengeleri korumaya çabalayan bir diplomasi yapılabilmesi hem kapitalizmin ve komünizmin ideolojik çatışmasından kaynaklanmakta hem de nüfus etkenli gücünden kaynaklanmaktadır. 1950'lerin ortasından itibaren öncesinde boğazlar ve doğu sınırı konusunda gergin olan SSCB-Türkiye ilişkileri SSCB'nin Türkiye'yi yanında görmek istediği bir aktör olarak yaklaşmasıyla sakinleşmiştir. Türkiye, boğazlar ve Ermenistan-Gürcistan meselesinden dolayı savaşa girilmekten çekinilecek bir ülke konumuna gelmiştir. Diğer yandan Türkiye'nin sahip olduğu Müslüman nüfus özellikle ABD için Ortadoğu'da kullanılacak bir tutkal olarak görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Batı tarafında olması istenmiştir. Bu da NATO üyeliği ve Amerikan yardımları üzerinden ABD ağırlıklı olmakla beraber SSCB ile ABD arasında değişen diplomasi trafiğine dönüşmüştür. Hatta Türkiye Kore savaşına asker göndererek Soğuk Savaşta önemli aktörlerden biri olmuştur. Savaşın sona Kore'de bekletilen Türk mangası 1971'e kadar Kore'de kalarak sembolik bir güç dahi olmuştur (47). Tüm bu gelişmelere ek olarak yine Kıbrıs Harekatı da Türkiye'nin istenen nüfus artışının gözlemlendiği 1960 sonrası dönemde olmuştur.

Sonuç

Cumhuriyet'in ilk yılları üzerinden değerlendirildiğinde, sağlık ve nüfus politikalarının dönemin şartlarına göre başarılı idare edildiği söylenebilir. Bodin'in nüfus artışını güç kaynağı olarak gördüğü öğretisi üzerinden ele alındığında Milli Mücadele sonrası Türkiye'nin güce erişmesi bakımından, dönemin şartlarında doğru bir projelendirme sürecine girildiği ve nüfus artışı sağlandığı gözlemlenebilir. Cumhuriyet ilk yıllarında isyan ve huzursuzluk karşısında halk ile bütünleşmiş bir egemen devlet çabası görülmektedir. Halkı memnun etmek burada önemli olmuştur.

Nüfusun yoğun olması ve devletin kapasitesinin bu orana etkili bir biçimde sağlık hizmetleri açısından yetebilmesi halkın refahına karşılık kendisine itaati getirmiştir. Bu bakımdan Atatürk'ün nüfus artışı için öncelikli karar alması Bodin öğretisine göre egemen ve güç ilişkisi bakımından savaş sonrası nüfus artış politikasına da uygun görünmektedir.

1927 ve 1935 döneminde yapılan iki nüfus sayımı arasında yaklaşık 2.5 milyon; 1935-1940 döneminde yaklaşık 1.5 milyon nüfus artışının yaşanması güç için birer kaynaktır. Ancak bu artış doğum-ölüm oranı ara-

sındaki farktan ziyade göç ve kayıt yöntemleri sayesinde olmuştur. Bu yüzden; devletin sağlıkta kurumsallaşması ve eğitime yönelmesi zorunluluk olmuştur. Nüfusun istenen artışı 1960'larda karşılığını alabilmiş ancak bunun temelini Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki politikadaki öncelikler sağlamıştır.

Son olarak da aile yapısı ve mutluluğu nüfusun demografik özelliği ile de alakalıdır. Dengelenmiş bir nüfusta dengelenmiş evlilikler ve aile düzeni olmaktadır. Aile yapısının Bodin felsefesine göre devletin bekası ve mutlu toplum için mihenk taşı olması gibi Türk toplumunda da aileye verilen önem birliktelik ruhunda görülmektedir. Devletin aileyi kaynak olarak gördüğü Bodin yaklaşımında Türkiye'nin aile yapısını dayanak olarak kullanması hatta bu konuda birlik, beraberlik ve sağlıklı aile yapılarına dair yayımlar yapması benzer durumlardır.

Bu açıdan genç Türkiye'nin Türk vatandaşlarının ana yurda göçüne dair kanunlar oluşturması, nüfus artışına teşvik etmesi için yine hukuksal yaptırım uygulaması bunun yanından halkın sağlığı için kurumsal alan inşa etmesi ve salgın hastalıklar örneğinde de görüldüğü üzere kamu hizmeti sağlaması devlet görevleri arasındadır ki böylelikle halk bu görev karşısında devlete itaat ederek bir etkileşimi oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkçılık gibi ilkelerle desteklenerek halkın refahına yönelik eşit hizmet sunma gayreti ve aile birliğini-sağlığını eğitimin de katkısıyla devletin merkezine koyması Bodin'in devlet kuramında egemenliğin dayanağını adaletli bir otoritenin olmasına dayandıran felsefesinin uygulandığını göstermiştir. Türkçülük mirasının Türkiye devletinin kuruluşunda kullanılması da Bodin'in devlet içerisindeki bölünmüşlüğü önüne geçerek ailelerin (toplumun) ortak bir çıkar amacıyla egemene boyun eğmesi yaklaşımına örnektir.

Türkiye nüfusunun artmasıyla savunma harcamalarında da artış sağlanması güç ilişkisi bakımından değerlendirilmelidir. Nüfus artış politikalarının savunulduğu, dünya savaşları ve Soğuk Savaş etkisinden dolayı savunma harcamalarının da zaruri olduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarında sağlık harcamalarında kısıtlı bütçeye rağmen olabildiğince pay ayrılması nüfus artış politikalarının devletin ekonomik bağımsızlık, güvenlik ve egemenliği ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Soğuk Savaşın son dönemi ve bitişi ile savunmada dünya genelinin aksine daha da artışa gidilmesi dönemin dış politika etkisi yanı sıra sağlık politikaları ile elde edilen nüfus artışının pozitif etkisinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Cumhuriyet'in ilk yıllarında savunma harcamalarındaki zorunlu artışa rağmen sağlık ve eğitim harcamalarında imtiyaz veril-

memesi nüfus politikalarının o dönem öncelik olduğunu göstermektedir.

Özetle Jean Bodin'in teorik öğretisinde savunduğu mutlak monarşi yönetimi ve iktidar yaklaşımı açısından değil, güç olgusunu nüfus üzerinden adaletli yönetim ve aile birliği temelinde bir egemenlik anlayışına oturtması yaklaşımı Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki nüfus artış politikaları, halkçı yaklaşım, aile sağlığı, Türk benliği, hukuksal kurumsallaşmalar ve devletin güce erişerek uluslararası arenada varlığını kabul ettirmesi uygulamaları ile örtüşmektedir. Nüfus arttıkça ekonomik refah nispeten dönemin koşullarına göre artmış ve Türkiye Cumhuriyeti dış politikada daha katılımcı bir güç haline gelerek Soğuk Savaş sürecinde de görüleceği üzere gerektiğinde diplomaside pazarlık yapabilecek bir seviyeye gelmiştir. Ancak bu etkisinin kaynaklarından biri Mustafa Kemal Atatürk ve diğer bürokratların Cumhuriyet'in ilk yıllarında geleceğe yönelik uyguladıkları sağlık ve nüfus politikalarıdır.

Kaynaklar

1. Ergül E, Jean Bodin'in devlet teorisi üzerindeki Osmanlı etkisi. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2016; c.xx: sa.1.
2. Bodin J. Six Books Of The Commonwealth (1606). London: Presented by the Worshipful Company of Goldsmiths; 1903.
3. Sadi H, İktisadi Türkiye. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası; 1934, 36.
4. Glass DV. The Struggle for Population (Oxford: Clarendon Press, 1936, pp. 87–88) document 9.9. politics and population control: A Documentary History, Kathleen A. Tobin (ed.) London: Greenwood Press (131).
5. Kökçü AT. Türkiye'de Cumhuriyet dönemi sağlık politikaları, Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2014; 22(3): 98-105.
6. Semiz Y. 1923–1950 döneminde Türkiye'de nüfusu artırma gayretleri ve mecburi evlendirme kanunu (bekârlık vergisi). Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 2010; 27: 423-467.
7. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bakanlığının tarihçesi [İnternet]. 2015 [erişim 10 Kasım 2019]. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.html>.
8. Lloyd HA. Jean Bodin: this Pre-eminent Man of France: an Intellectual Biography. Oxford : Oxford University Press; 2017.
9. Bodin J. On the Demon-mania of Witches, çev. Raandy AS. Toronto: Victoria University Toronto Centre for Reformation and Renaissance Studies; 1995.
10. Miglietti S. Sovereignty, territory, and population in Jean Bodin's république. French Studies, 2017; vol. lxxi, no. 1: (17–34). doi:10.1093/fs/knx220
11. Gürkan C. Klasik siyasal düşüncede maliye teorisi: Bodin, Hobbes ve Rousseau. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Mayıs 2016; Cilt:14 Sayı:2 (148-174). doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER846>
12. King P, The Ideology of Order: A Comparative Analysis of Jean Bodin and Thomas Hobbes. London and Newyork: Routledge; 2013.
13. Wood EM (ed. Larry Patriquin). The Ellen Meiksins Wood Reader. Leiden and Boston: BRILL; 2012.
14. MacCabe IB, Orientalism in Early Modern France: Eurasian Trade, Exoticism, and the Ancien Regime. Oxford and Newyork: Berg; 2008.
15. Dunning WA, Jean Bodin on Sovereignty. The Academy Politi-

- cal Science Quarterly. 1896; Vol. 11 No. 1 (82-104).
16. Andrew E. Jean Bodin on sovereignty. *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts*. June 2011; Issue 2, vol. 2 (75-84).
 17. Bodin J, ed. Franklin JH. *On Sovereignty: Four Chapters From The Six Books Of The Commonwealth*. Cambridge: Cambridge University Press; 1992.
 18. Saygılı A, Jean Bodin'in egemenlik anlayışı çerçevesinde kralın iki bedeni kuramına kısa bir bakış. *AÜHFD*. 2014; 63 (1): 185-198.
 19. Aydın E. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında sağlık hizmetleri. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*. 2002; 31 (3): 183-192.
 20. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bakanlığının tarihçesi [İnternet]. 2019. [erişim 10 Kasım 2019]. Erişim adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.html>.
 21. 1926 tarihli Sıtma ile Mücadele kanunu, Resmî Ceride ile neşir ve ilâm: 29/V/1926 - Sayı: 384 [İnternet]. 2019 [erişim 10 Kasım 2019] Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400839.pdf.
 22. 1945 tarihli Sıtma ile Olağanüstü Savaş Yapılmasına Dair Kanun, Sıtma ile Olağanüstü Savaş Yapılmasına Dair Kanun (28/3/1945, 4707). *Kavanin Mecmuası*. Ankara:TBMM Basımevi: 1945; (C 27, s.119-122).
 23. 1946 tarihli Sıtma Savaşı Kanunu Resmî Gazete ile ilâm: 21 .II. 1946 - Sayı: 6238, [İnternet]. 1946 [Erişim 10 Kasım 2019]. Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804871.pdf.
 24. 1960 tarihli Sıtmanın İmhası Hakkında Kanun, 11/1/1960 Sayı : 10402, Kanun Numarası: 7402, Tertip: 3 Cilt: 41 Sayfa: 104 [İnternet]. 1960 [erişim 10 Kasım 2019]. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.7402.pdf>.
 25. Özdemir N, Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yol vergisi, Tarih Araştırmaları Dergisi. 2013; (XXXII): 213-247.
 26. 1525 sayılı Şose ve Köprüler Hakkındaki Kanununun 309. Maddesi, T.C. Resmi Gazete sayı 1214 [İnternet]. 2019 [erişim 10 Kasım 2019] Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1214.pdf>
 27. Umumi Hıfzıssıha Kanunu, Kanun Numarası : 1593, Tertip: 3 Cilt: 11 Sayfa: 143, Yayımlandığı R.Gazete: 6/5/1930 Sayı: 1489.
 28. Sıtma Hastalığı ile Mücadele Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Genelge, genelge sayı: 1A712557-136, sıtma hizmetleri, 7402 sayılı Sıtmanın İmhası Hakkında Kanun, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıha Kanunu ve 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname çerçevesinde yürütülmektedir.
 29. Kılıç SB, Özel HA, Kılıç C. Osmanlı'nın son döneminden günümüze Türkiye'de dış ticaretin gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 2013; (8:1): 60.
 30. 2014 yılında üretilen 1:1.000.000 ölçekli Türkiye Mülki İdare Bölümleri Haritası [İnternet]. 2014 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf.
 31. TÜİK 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı. No 412. Ankara. [İnternet]. 1961 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015096.pdf>.
 32. Cillov H. Türkiye nüfusunun artışındaki etkiler. [İnternet]. 2020 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/EC278092DDBF4FB59C7042B5A7458F-F2?doi=>.
 33. Kaştan Y. Cumhuriyet döneminde nüfus hareketlerinin fonksiyonu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2006; (7.1): 65-76.
 34. Sarıkaya M. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir sosyal hizmet kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 2010; (14): 321-338.
 35. Sarıkaya M. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de nüfus konusunun dönemin dergilerine yansımaları örneği: *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu [İnternet]. 2020 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIKAYA-Makbule-CUMHUR%20YET%20%80%99%20%4%b0N-%20%4%b0LK-YILLARINDA-T%20%3%9cRK%20%4%b0YE%20%80%99DE-N%20%3%9cFUS-KO-NUSUNUN-D%20%3%96NEM%20%4%b0N-DERG%20%4%b0LER%20%4%b0NE-YANSIMASI-%20%3%96RNE%20%4%9e%20%4%b0G-%20%3%9cRB%20%3%9cZ-T%20%3%9cRK-%20%3%87OCU-%20%4%9eU-DERG%20%4%b0S%20%4%b0.pdf>
 36. Alabaş, R. Çocuk Haftası dergisi ve çocuk eğitimi açısından incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*. 2018; 26(5): 1765-1784. doi:10.24106/kefergi.3077
 37. Çapa M. Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), Türk Kızılayı Tarih Dizisi. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği yayınları; 2010.
 38. Kızılay [İnternet]. 2020 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: <https://www.kizilay.org.tr/KizilayMedya/KizilayDergi>.
 39. Türkiye Kültür Portalı. Atatürk'ün kendi ifadesiyle ilkelere tanımı [İnternet]. 2020 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: <https://www.kulturportalı.gov.tr/portal/ataturk-ilkeleri>.
 40. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Türkiye'nin Demografik Dönüşümü. 2008: (TNSA-2008) projesi; ISBN 978-97-491-285.
 41. Fikret Yücel, Cumhuriyet Türkiye'sinin sanayileşme öyküsü. Ankara: TTTGV; 2015
 42. Charbit Y. *The Classical Foundations of Population Thought: From Plato to Quesnay*. New York: Springer; 2010.
 43. Gökçek H. Kişi başına milli gelir 93 yılda 205 kat arttı. *TOBB Ekonomik Formu*. [İnternet]. 2016 [erişim 24 Mart 2020] Erişim adresi: http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2016/268/052_055.pdf
 44. Öner E. Cumhuriyet dönemi Türk bütçeleri (1924-1993). *Maliye Araştırma Merkez Yayını*. 1994; 36: 9-41.
 45. Giray F. Savunma Harcamaları ve ekonomik büyüme. *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2004; C 5, S1: 181-199.
 46. Taş S, Örnek İ, Aksoğan G. Türkiye'de savunma harcamaları, büyüme ve gelir eşitsizliği, 1970-2008: ekonometrik bir inceleme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 2013; 12(3): 659-682.
 47. Oran B. (ed). *Türk Dış Politikası (Cilt I: 1919-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları; 2001.